

SAHİH'İ BUHÂRÎ'NİN BAB BAŞLIKLARINDAKİ FIKHÎ KAİDELERİN KİTABU'L BUYÛ ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe GÜREL

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALKAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Bölümü, 11100 Bilecik, Türkiye

ORCID Code: 0009-0006-4170-9712

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Bölümü, 11100 Bilecik, Türkiye

ORCID Code: 0000-0003-4628-7337

Özet

Buhârî, İslam dünyasında sadece sahih hadisleri toplayan büyük bir hadis âlimi olarak değil, aynı zamanda fıkıh ilminde de derin bir bilgiye sahip bir şahsiyet olarak tanınır. Fıkıh, toplumun dinî hayatını şekillendiren temel bilim dallarından biri olduğu için, Buhârî'nin bu alandaki katkıları oldukça önemli bir yer tutar. Hadis derlemeleriyle, İslam hukukunun temelini oluşturan peygamber sözlerini (hadisleri) doğru bir şekilde aktarmış ve bu hadisleri, ayetler ile birlikte fikhî hükümler çıkarmak için kullanmıştır. Buhârî'nin eserlerinde yer alan bab başlıkları, fikhî hükümleri nasıl ele aldığına dair önemli bir gösterge sunar. Bu bab başlıkları, sadece hadislerin sıralanmasından ibaret olmayıp, aynı zamanda belirli bir fikhî kaide ya da hükmün izahı için düzenlenmiş, dinî yaşamı düzenlemeye yönelik pratik bir yaklaşım sergileyen başlıklardır. Buhârî, bu başlıkları seçerken, fıkıh kaidelerini dikkatle göz önünde bulundurmuş ve her bir hadisi, fikhî bir bağlama yerleştirerek, okuyucusunun dini hayata dair doğru bir anlayış geliştirmesine yardımcı olmuştur. Buhârî'nin bab başlıklarında kullandığı fikhî kaideler, onun kendi fıkıh anlayışını ve metodolojisini anlamamızda çok önemli ipuçları sunar. Örneğin, fikhî meseleleri ele alırken genellikle toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, dinin ruhuna uygun çözümler ortaya koymuş; aynı zamanda hadislerin bağlamını ve metnin içeriğini dikkatle incelemiş, böylece sağlam ve geçerli hukuki sonuçlar elde etmiştir. Bu yaklaşım, onun hem hadis biliminin hem de fikhin derinliklerine inmeyi amaçladığını gösterir. Ayrıca, Buhârî'nin fikhî kaideleri kullanırken gösterdiği titizlik, onun hadisleri sadece rivayet etmekle kalmayıp, bunların fikhî hükümlerle nasıl ilişkilendirileceği konusunda da derinlemesine bir düşünceye sahip olduğunu ortaya koyar. Bab başlıklarındaki bu yöntem, aynı zamanda İslam hukukunun temel ilkelerinin hadislerle nasıl desteklendiğini ve bu ilkelere nasıl dayanılarak dinî meselelerin çözüme kavuşturulabileceğini anlamamıza olanak tanır. Buhârî'nin fikhî kaidelerle olan bu derin ilişkisi, onu yalnızca hadis derleyicisi olarak değil, aynı zamanda İslam hukukunun gelişimine katkı sağlayan bir fikhî âlimi olarak da tanımlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaide, Câmiu's-Sahih, Buhârî, Bab başlıkları.

Abstract

Bukhari is recognized not only as a great hadith scholar who compiled authentic hadiths in the Islamic world but also as a person with deep knowledge of the science of fiqh (Islamic jurisprudence). Fiqh, being one of the fundamental sciences that shapes the religious life of society, makes Bukhari's contributions in this area highly significant. Through his hadith compilations, he accurately transmitted the sayings of the Prophet (hadiths), which form the foundation of Islamic law, and used these hadiths in conjunction with the Qur'anic verses to derive legal rulings. The chapters (babs) in Bukhari's works offer an important indication of how he addressed legal rulings. These chapters are not merely collections of hadiths; rather, they are organized to explain a specific fiqh principle or ruling, showcasing a practical approach aimed at regulating religious life. When selecting these chapters, Bukhari carefully considered the fiqh principles and placed each hadith within a legal context, helping his readers to develop an accurate understanding of religious life. The fiqh principles Bukhari used

in his chapters provide crucial insights into his own fiqh understanding and methodology. For instance, while addressing legal issues, he often proposed solutions that responded to the needs of society and aligned with the spirit of the religion. He also meticulously examined the context of the hadiths and the content of the texts, thus arriving at sound and valid legal conclusions. This approach indicates his aim to delve deeply into both the science of hadith and the depths of fiqh. Moreover, the meticulousness Bukhari demonstrated in using fiqh principles reveals that he not only transmitted hadiths but also engaged in profound thinking on how these hadiths could be linked to legal rulings. This method in the chapters also helps us understand how the fundamental principles of Islamic law are supported by hadiths and how these principles can be used to resolve religious issues. Bukhari's deep connection with fiqh principles defines him not only as a hadith compiler but also as a fiqh scholar who contributed to the development of Islamic law.

Keywords: Qaeda, Jamiu's-Sahih, Bukhari, Bab titles.

Giriş

Bu çalışmanın temel amacı, İmam Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserindeki bab başlıklarının, İslam hukukunun (fıkıh) temel kaideleriyle ilişkisini inceleyerek, Buhârî'nin bu alandaki metodolojisini ve katkılarını ortaya koymaktır. Buhârî'nin bu eseri, yalnızca hadisleri topladığı bir kaynak olmanın ötesinde, hukuki meselelerin çözümüne dair bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, Buhârî'nin bab başlıklarında ortaya koyduğu yaklaşımın *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'de yer alan küllî kaidelerle ve temel fikhî ilkelerle ne derece örtüştüğü analiz edilmektedir.

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesi, Sahih Buhârî'nin bab başlıklarında yer alan fikhî kaideleri anlamayı ve açıklamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, kaide ve bab başlığı kavramlarına kısaca değinilecektir. Kaide kavramı, çoğulu kavâid olup, sözlükte “*oturmak*” anlamındaki kuûd masdarından türeyen bir kelimedir. (Baktır, 2001, s. 205). Kaide terimi ile ilgili yapılan ilk tanım Hanbelî fakih Necmeddin et-Tûfi'ye (ö. 716/1316) aittir. Eserinde tanımı şu şekilde yapmaktadır: “*İnceleme ile bilinen içerisinde cüz'î önermelerin de yer aldığı küllî önermelerdir*” (Tûfi, 1987, s. 120). Kaideler, içeriklerine göre ise küllî ve cüz'î olmak üzere sınıflandırılmıştır. Küllî kaideler, İslam hukukunun geniş bir alanında geçerli iken; cüz'î kaideler, daha dar kapsamlı ve belirli meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserinde yer alan bab başlıkları, hadisleri belirli bir düzen içinde sunmak ve okuyuculara konuyla ilgili fikhî mesajlar vermek için kullanılan bölümlerdir. Buhârî, fikhî görüşlerini bab başlıklarında yer verdiği için, “Buhârî'nin fikhî bab başlıklarındadır” ifadesi yaygın bir tabir halini almıştır (Kandemir, 1993, s.114).

Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserindeki bab başlıkları ile *Mecelle*'de yer alan küllî kaideler arasında dikkate değer bir uyum bulunmaktadır. *Mecelle*, bu kaideleri bazen doğrudan ifade etmiş, bazen de dolaylı olarak ima etmiştir.

Buhârî'nin bab başlıklarında yer alan ilkeler, Mecelle'deki kaidelerin doğrudan bir yansıması olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerlerdir." ilkesi, Buhârî'nin muamelat konularına getirdiği pratik çözüme işaret etmektedir. Mecelle'de bu kaide şu şekilde yer almaktadır: "Meclisi bey'de ba'del icâb nihayeti meclise kadar tarafeyn muhayyerdir." Mecelledeki kaide, Buhârî'nin kullandığı bab başlığının birebir benzeri olmasa da aynı anlamı yansıtan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Buhârî'nin bab başlıklarının yalnızca hadisleri açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda fikhî kaidelerle güçlü bir bağ kurduğunu göstermektedir. Buhârî, "Bir kimse, olgunlaşmadan önce meyveleri sattığında, sonradan o meyvelere bir afet isabet ederse, zarar satıcıya aittir" kuralı ile alışverişlerde meydana gelen zararın tazmini konusunu hüküm ifade ederek belirtmiştir. Bab başlığı daha sonra benze manada bir kaide olarak "Mebî kablel kabz bayi'nin yedinde telef olsa, müşteri hakkında bir şey terettüb etmeyip zararı bayi'a ait olur" biçiminde Mecelle'de yer almıştır. Buhârî, bab başlıklarını seçerken sadece hadislerin sıhhatine değil, aynı zamanda bu hadislerin hukukî bağlamda nasıl değerlendirileceğine de özen göstermiştir.

Literatürde, Buhârî'nin bab başlıklarının fikhî kaidelerle doğrudan ilişkisini inceleyen kapsamlı çalışmalar sınırlıdır. Mevcut çalışmalar genellikle Buhârî'nin hadis seçimindeki metodolojisine odaklanmış, bab başlıklarının fikhî kaideleriyle bağlantısını detaylı bir şekilde ele almamıştır. Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* eserindeki bab başlıklarında yer alan fikhî kaideler ile Mecelle'deki kaideler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, İslam hukukunun gelişimini ve uygulama pratiğini nasıl etkilemektedir? sorusu gündemde kalmaya devam etmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada izlenen yöntem, Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserinde yer alan bab başlıklarının nasıl oluşturulduğunu ve bu başlıkların fikhî kaidelerle ilişkisini incelemeyi kapsamaktadır. Buhârî'nin başlık oluşturma yöntemini Kitabu'l-buyû özelinde incelediğimizde, başlıkların bazen hadisin metninden, bazen de anlamından yola çıkarak belirlendiğini gözlemlemekteyiz. Mesela, "Ölen bir hayvanın iç yağı eritilmez ve onun yağı satılmaz" bab başlığı hadisin manasından hareketle oluşturulmuştur. Zikredilen bab başlığı Mecelle kaidesi olan "Bir şey bâtil oldukta onun zımnındaki şey de bâtil olur." kuralı ile mana ve hüküm itibarıyla örtüşmektedir. "Aldatılan müşteri dilerse sütü hapsedilmiş olan hayvanı sahibine geri verir, hayvanın sütünü sağmaktan dolayı da bir sa hurma verir" bab başlığını ise, hadisin lafzına istinaden oluşturulmuştur.

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Kullanılan bab başlığı Mecelle kaidesi olan “Mütebâyi’ândan (alıcı ve satıcı) biri, diğeri tağrir (aldatırsa) edip de beyde gabn-i fahiş (alışverişte aldanmanın çok olması) olduğu tahakkuk ettiğinde, mağbûn (aldanmış) olan kimse bey’i fesh edebilir.” kuralı ile aynı anlam ve hükmü içermektedir. “Bir kimse müşteriye ‘Bu malın değeri şu kadardır, fakât falan kimse şu kadar kuruş verdi.’ dese, müşteri de o kavle inanıp alışveriş yapsa, malın gerçek değerini öğrense ve o kimsenin de kuruş para vermediğine muttali olsa, müşteri bey’i feshedebilir. Keza müşteri satıcıyı aldatsa, bayi de alışverişini feshedebilir. (Ali Haydar Efendi, 2017, s. 529) Buhârî’nin kullandığı bab başlıklarının, kendisinden önceki hadis eserlerinde kullanılıp kullanılmadığını ve kimlerin etkisi altında kaldığını incelediğimizde, bazı başlıkların İmam Mâlik (ö.179/795), Abdurrezzak (ö. 211/826) ve İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) tarafından da kullanıldığını görmekteyiz. Mesela, Buhârî “Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerlerdir.” bab başlığı ile özellikle Abdurrezzâk ve İbn Ebû Şeybe gibi âlimlerin fikirlerinden etkilenmiştir ve eserinde aynı bab başlığına bir kural gibi yer vermiştir. Nitekim Abdurrezzâk ve İbn Ebû Şeybe’nin *Musannefler*’inde Buyû bölümünde, bab başlığı “Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerlerdir” şeklindedir (Abdurrezzâk: VIII. 14262, İbn Ebû Şeybe: XI, 23011-12). Buhârî’nin bab başlıklarındaki bazı ilkeler, *Mecelle* gibi kaide kitabında, belirli bir sistematığa oturtularak yeniden şekillendirilmiştir. Bu da başlıkların yalnızca anlamını değil, aynı zamanda işlevsel yapısını da iyileştirmektedir. *Mecelle*’de, başlıklar belirli bir düzene sokularak, fikhî kaideler ve prensiplerin daha açık bir biçimde sıralanması sağlanmıştır. Böylece, başlıklar sadece birer kategori olmanın ötesine geçmiş, her biri belirli bir hukukî ve fikhî meseleye işaret eden daha belirgin bir yapıya kavuşmuştur. Kaide kitaplarında yer alan fikhî kaideler, bab başlıkları ile karşılaştırıldığında genellikle birebir aynı şekilde mi yoksa benzer bir anlamda mı formüle edildiği sorusu, önemli bir konuya işaret etmektedir. Detaylı bir cevap vermek gerekirse, bab başlıkları, özellikle *Mecelle* gibi hukukî kaide kitaplarında, genellikle doğrudan birebir aynı şekilde kullanılmaz, fakat benzer anlamlar üzerinden formüle edilir. Bazı kaideler dil kullanımı açısından benzerlik göstererek birebir aynıdır; ancak bu tür örnekler sayıca azdır. Örneğin, “Şek ile yakîn zail olmaz”, “Hayvanların meydana getirdiği zarar hederdir” gibi. Bu kaideler, Buhârî’de bab başlığı olarak daha önce yer almaktadır.

Buhârî’nin kurallar üzerindeki etkisi, Buhârî’nin kullandığı bab başlıklarının fikhî kaidelerin gelişimindeki rolü oldukça büyüktür. Buhârî hadisleri kategorize ederken, sadece rivayet edilen metinleri değil, aynı zamanda bu metinlerin hukuki ve fikhî anlamlarını da dikkate almıştır. Bu nedenle, Buhârî’nin başlıkları, fikhî kaidelerin temellerini atmada önemli bir işlev görmüştür.

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Buhârî'nin başlıkları, fihki kaidelerin daha sistematik bir biçimde düzenlenmesine katkı sağlamıştır. Hadislerin anlamlarını ve uygulama alanlarını belirlemek için kullandığı başlıklar, bir yandan fihki meselelerin anlaşılmasını kolaylaştırırken, diğer yandan bu meselelerin farklı hukukî ilkelerle bağlantısını ortaya koymuştur. Böylece fihki kaidelerin gelişiminde bir referans noktası oluşturulmuştur. Buhârî başlıklarında sadece hadisleri değil, aynı zamanda bu hadislerin içerdiği fihki hükümleri de belirginleştirmiştir. Hadislerin yer aldığı her başlık, o hadisin taşıdığı fihki anlamı pekiştirmiş ve uygulama alanını netleştirmiştir. Bu durum, fihki kaidelerin daha açık bir şekilde tanımlanmasına ve uygulanabilirliğinin artmasına olanak tanımıştır. Bazı bab başlıkları, daha önce literatürde yer almayan ancak hadislerin anlaşılmasıyla ortaya çıkan yeni fihki kaideleri gün yüzüne çıkarmıştır. Buhârî hadisleri ve fikhî hükümleri bir arada sunarak, kaidelerin gelişimine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda fihki düşüncenin derinleşmesine de olanak tanımıştır. Buhârî'nin bab başlıkları, sadece teorik bir hukuki çerçeve oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda bu kaidelerin eğitim ve uygulama alanında nasıl kullanılacağını da göstermiştir. Bu başlıklar, sonraki fıkıh müctehitlerine ve alimlere, dini ve hukuki meseleleri ele alırken bir rehber olmuştur.

Bulgular/Beklenen Bulgular

Çalışmamız, Buhârî'nin bab başlıklarının fihki kaidelerle ilişkisini hem tarihsel hem de metodolojik açıdan inceleyerek, onun İslam hukuku ve hadis alanındaki etkisini derinlemesine ortaya koymayı hedeflemektedir. Sahih'i Buhârî'nin bab başlıklarındaki fihki kaidelerle ilgili genel bulgular, İmam Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserindeki bab başlıkları, yalnızca hadisleri sınıflandıran bir sistemden ibaret değildir. Bu başlıklar, İslam fikhının temel prensiplerini, Buhârî'nin fihki anlayışını ve metodolojisini yansıtan bir yapıya sahiptir. Çalışma boyunca ulaşılan bulgular şu şekilde özetlenebilir: Bab başlıklarının fihki yönü: Buhârî'nin bab başlıkları, İslam hukuku açısından genel kaideleri ya da belirli konulardaki içtihatları özetleyen ifadelerle sahiptir. Örneğin, "Alışveriş akdinde şartlar konulduğu zaman yapılan bey helal olmaz" bab başlığı ile fikhî açıdan görüşünü yansıtmaktadır.

Fikhî kaidelerle uyum: Buhârî'nin *Câmi'u's-Sahih* adlı eserindeki bab başlıkları ile Mecelle'de yer alan küllî kaideler arasında dikkate değer bir uyum bulunmaktadır. Mecelle, bu kaideleri bazen doğrudan ifade etmiş, bazen de dolaylı olarak ima etmiştir. Buhârî'nin bab başlıklarında Mecelle'deki kaidelerin doğrudan bir yansıması olarak şu ifade dikkat çekmektedir: "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerlerdir." (Mecelle: *Meclisi bey'de ba'del icâb nihayeti meclise kadar tarafeyn muhayyerdir.*)

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Bu ifade, Mecelle'deki kaidenin birebir aynısı olmasa da Buhârî'nin bab başlıklarında aynı anlamı yansıtan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Buhârî'nin bab başlıklarının sadece hadisleri açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda fıkhi kaidelerle güçlü bir bağ kurduğunu göstermektedir. Buhârî'nin metodolojisi: Buhârî fıkhi kaideleri hadislerle ilişkilendirerek, bu kaideleri sağlam ve güvenilir bir temele oturtmayı hedeflemiştir. Bab başlıklarında, önce fıkhi kaideyi açık bir şekilde ifade etmiş, ardından bu kaideyi destekler nitelikteki hadisleri özenle seçip düzenlemiştir. Buhârî'nin bu yöntemi, sadece fıkhi kaidelerin hadislerle desteklenmesini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu kaidelerin İslami hukuk sistemi içerisindeki önemini ve geçerliliğini de pekiştirmiştir. Örneğin, Bir kimse, olgunlaşmadan önce meyveleri sattığında, sonradan o meyvelere bir afet isabet ederse, zarar satıcıya aittir” bab başlığını oluşturup akabinde hadisi zikretmektedir. Hadis şu şekildedir: Leys b. Sa'd (ö. 175/791)'dan gelen rivayete göre: *“Eğer bir kimse henüz olgunlaşmadan önce hurma koruğunu satın alsa, sonra o koruk hurmaya bir âfet isabet etse, meydana gelen zarar, onu satan kimse üzerine olur”* buyurmaktadır (Buhârî, “Buyû”, 87).

Buhârî'nin başlıklandırma yöntemi, onun fıkhi meselelerde hadisleri bir referans kaynağı olarak görme konusundaki titizliğini ve özenini ortaya koymaktadır. Bu başlıklar, bir yandan fıkhi kaidelerin anlaşılmasını kolaylaştırırken, diğer yandan hadislerin sadece dini bir metin olarak değil, aynı zamanda pratik hayata yön veren hukuki kuralların temel kaynağı olarak işlev gördüğünü göstermiştir. Buhârî'nin bu yaklaşımı, fıkhi kaidelerin teorik temellerini hadisler üzerinden sağlamlaştırarak, bunların İslam hukuku içindeki yerini daha belirgin hale getirmiştir. Ayrıca, Buhârî'nin hadisleri bu şekilde kullanması, sonraki dönemlerde fıkhi kaidelerin sistematik hale getirilmesi ve bu kaidelerin daha geniş çapta kabul görmesi için bir zemin hazırlamıştır. Bu durum, hadis ile fıkhi kaideler arasındaki bağı güçlendirmiş ve İslam hukukunun metodolojik gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Buhârî'nin sonraki dönemlere etkisi: Buhârî'nin bab başlıklarında ortaya koyduğu bu metodoloji, kendisinden sonra gelen fıkıh ve hadis âlimleri tarafından hem örnek alınmış hem de geliştirilmiştir. *Kütüb-i Sitte*'nin diğer müellifleri, Buhârî'nin bab başlıklarını dikkatle incelemiş ve onun yöntemini esas alarak eserlerini düzenlemiştir. Bu durum, Buhârî'nin sadece hadislerin derlenmesinde değil, aynı zamanda fıkhi meselelerin tasnifinde de önemli bir rehber olduğunu göstermektedir. Örneğin, “Mirasçıya vasiyet yoktur” başlığını İbn Mâce (ö. 273/886) *Sünen*'inde ve Tirmizî (ö. 279/892)'nin *Sünen* adlı eserinde “Mirasçıya vasiyyet yoktur” şeklinde bab başlığını kullanmışlardır (İbn Mâce, “Vasiyyet”, 6; Tirmizî, “Vasiyyet”, 4).

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Fıkhi kaide kitaplarının büyük bir kısmında Buhârî'nin etkisi açık bir şekilde gözlemlenmiştir. Bu etki, genellikle birebir aynılık şeklinde olmasa da dolaylı bir biçimde kendini göstermektedir. Örneğin, bazı kaideler, Buhârî'nin bab başlıklarındaki ifadelerden ilham alınarak, farklı bir biçimde yeniden formüle edilmiştir. Bu yöntem, fıkhi kaidelerin, hadisler ile bağlantısını güçlendirerek yeni eserlerde farklı başlıklar ve içeriklerle zenginleşmesini sağlamıştır. Metodu ise, sonraki asırlarda kaleme alınan birçok eserin düzenlenişinde önemli bir referans kaynağı olarak varlığını sürdürmüştür. Örneğin, Buhârî, "Hür veya câriye olsun, ondan doğan çocuk döşeğin sahibinindir." şeklinde belirttiği bab başlığında, Hz. Peygamber'in (a.s.) verdiği hükme dayanarak bir kural ortaya koymuş ve bu kural, Mecelle'nin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu ilke şu şekilde ifade edilir: "Bir şeyin umûr-ı bînatında (iç yüzünü bilmek) delîlî, ol şeyin mâkamına (görünen duruma göre) kâim olur." Yani, bir şeyin gerçek durumuna ulaşmak imkân dâhilinde değilse, o şeyin açık delillerine dayanarak hüküm verilmesi gerekir. Görülen bir alamet, bilinmeyen bir şeyin yerine geçebilir. Mesela, bir müşteri satın aldığı malda kusur bulduktan sonra, malı tamir eder ve kullanırsa, bu, kusura razı olduğu anlamına gelir. Yine bir kişi kaybolan bir malı bulduğunda, eğer malı sahiplenme niyeti taşıyorsa, bu durum onun haksız yere malı alması anlamına gelir; ancak malı sahibine ulaştırma niyeti varsa, o kişi emanetçi durumundadır. Bu tür durumlarda, kişinin niyeti batını olduğu için, örneğin malı sahibine ulaştırmaya yönelik niyetini netleştirmek için iki şahit bulundurursa, niyeti daha belirgin hale gelmiş olur (Yıldırım, 2015, s. 157). Buhârî'nin fıkhi katkısı: Buhârî'nin kullandığı bab başlıkları, hadisleri yalnızca salt rivayet bağlamında sunmaktan öte, bu rivayetlerin içerdiği fıkhi sonuçları ve İslam hukukunun temel ilkelerini ortaya koymayı başarmıştır.

Buhârî, başlıklarında hadislerin içerdiği anlamları derinleştirerek, bu metinlerin hukuki ve ahlaki boyutlarını da vurgulamıştır. Bu yöntem, hadislerin sadece dini bir rehber olarak değil, aynı zamanda teorik ve pratik bir hukuk sisteminin inşasında nasıl kullanılabileceğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Buhârî'nin bu yaklaşımı, hadislerin günlük hayatın düzenlenmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini somut örneklerle açıklamış ve fıkhi kaidelerin hadislerle doğrudan ilişkilendirilmesine zemin hazırlamıştır.

Böylece, hadisler yalnızca nakledilen sözler olmaktan çıkarak, İslam hukukunun yapı taşlarını oluşturan birer dayanak haline gelmiştir. Bu yöntem hem hadis hem de fıkıh ilimlerinin entegre bir şekilde çalışmasını sağlayarak, İslam hukukunun teorik temelini pratik uygulamalarla nasıl uyumlu hale getirilebileceğini göstermiştir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler (*)

Sahih Buhârî'nin bab başlıkları, hadislerin yalnızca rivayet bağlamında ele alınmadığı, aynı zamanda fıkhi ve hukuki meselelerin çözümünde birer rehber niteliği taşıdığını ifade etmiştik. Buhârî'nin bab başlıklarıyla fıkhi kaideleri temellendirmesi ve hadisleri bu kaideleri destekleyecek şekilde düzenlemesi, onun metodolojisinin hem özgün hem de sistematik olduğunu göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. 1. Bab başlıklarının işlevi ve yorumu: Buhârî'nin bab başlıkları, bazı araştırmacılar tarafından, belirli bir fıkhi görüşü öne çıkarmak için oluşturulmuş yapılar olarak değerlendirilmiştir. Buhârî'nin mezhepsel bir çerçeveye mi yoksa daha geniş bir hukuki perspektife mi sadık kaldığı konusu, farklı yaklaşımlara zemin hazırlamıştır. Bazı âlimler, onun başlıklarının mezhepsel bir tarafsızlık taşıdığını savunurken, bazıları ise başlıkların Hanefi, Şafii veya diğer mezheplerle örtüşen hükümler içerdiğini ileri sürmüştür. 2. Hadislerin hukuki çerçeveye uygunluğu: Buhârî'nin kullandığı bab başlıklarının hadislerle uyumu da tartışma konusu olmuştur. Başlıkların, hadislerin doğrudan lafzıyla mı yoksa Buhârî'nin yorumuyla mı ilişkilendirildiği sorusu, hadis ve fıkıh ilimlerinin kesişim noktasında önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı başlıkların, hadis metninden ziyade Buhârî'nin fıkhi yaklaşımı doğrultusunda şekillendiği yönündeki iddialar, bu başlıkların evrenselliği üzerine tartışmalara neden olmuştur. Örneğin, Buhârî, bâb başlıklarını oluştururken genellikle kendi belirlediği şartlara uyan hadisleri veya kendi düşüncesini destekleyen rivayetleri esas almıştır.

Ancak İbn Hacer (ö. 852/1449)'e göre, bazen şartlarına uymasa da hadisin lafzına dayanarak da bâb başlığını belirlemiştir. İbnü'l-Müneyyir (ö. 683/1284)'in *Mütevâri Ala Ebvâbi'l-Buhârî* adlı eserine göre, bu yöntemle oluşturulan dört yüz bâb bulunmaktadır. (Alkan, 2021, s.91) 3. Diğer kaynaklarla etkileşim: Buhârî'nin bab başlıklarında kullandığı fıkhi kaidelerin, kendisinden önceki kaynaklarla olan ilişkisi de incelenmeye değerdir. Buhârî'nin İmam Malik'in *Muvatta'sı* gibi erken dönem eserlerden esinlenip esinlenmediği veya bu başlıkları tamamen özgün bir şekilde mi oluşturduğu sorusu, bilimsel çalışmalarda ele alınan konular arasındadır. Aynı şekilde, Buhârî'nin yönteminin kendisinden sonra gelen âlimler tarafından ne ölçüde benimsendiği ve geliştirilerek kullanıldığı da tartışmanın bir başka boyutunu oluşturmaktadır. 4. Fıkhi kaidelerin evrenselliği: Buhârî'nin bab başlıklarında yer alan fıkhi kaidelerin günümüzdeki İslam hukuku bağlamında ne kadar uygulanabilir olduğu da bir diğer tartışma alanıdır.

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Buhârî'nin dönemine özgü bir yaklaşım mı geliştirdiği yoksa evrensel nitelikte kaideler mi sunduğu sorusu, modern hukukçuların ve alimlerin dikkatini çeken bir meseledir. Günümüz hukuk sistemlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde esneklik sunup sunmadığı konusu, bu kaidelerin güncel önemini tartışmaya açmaktadır.

Sahih'i Buhârî'nin bab başlıklarındaki fıkhi kaideler ile ilgili öneriler: 1-Metodolojik çalışmaların derinleştirilmesi: Sahih Buhârî'nin bab başlıklarındaki fıkhi kaideler üzerine daha ayrıntılı metodolojik çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle Buhârî'nin hadisleri hukuki bağlamda nasıl sistematikleştirdiği, başlıklarının fıkhi kaidelerle nasıl örtüştüğü üzerine daha fazla akademik inceleme yapılabilir. Bu çalışmalar, Buhârî'nin hukuk metodunu daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır. 2-Hadis ve Fıkıh ilişkisini derinleştiren araştırmalar: Buhârî'nin hadisleri fıkhi bir temele oturarak sunma yaklaşımının, hadis ile fıkıh arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirdiği üzerine detaylı analizler yapılmalıdır. Bu bağlamda, Buhârî'nin metodolojisinin modern İslam hukukuna olan etkileri de göz önünde bulundurularak, hadislerin pratik hayattaki uygulamaları üzerine çalışmalar yapılabilir. 3- Mukayeseli çalışmalar ve diğer eserlerle ilişkilendirme: Buhârî'nin bab başlıklarındaki fıkhi kaidelerin, diğer hadis kitaplarındaki başlıklarla karşılaştırılarak kıyaslanması önemlidir. Özellikle *Kütüb-i Sitte*'nin diğer müelliflerinin başlıklarında ki benzerlikler ve farklılıklar incelenmeli, Buhârî'nin bu başlıklara getirdiği özgün yorumlar ve katkılar tespit edilmelidir. 4- Fıkhi kaidelerin günümüzdeki uygulanabilirliği: Buhârî'nin bab başlıklarında yer alan fıkhi kaidelerin günümüzdeki İslam hukuku uygulamalarına ne ölçüde uyum sağladığına dair çalışmalar yapılmalıdır.

Özellikle günümüz modern hukuk sistemleriyle entegrasyonuna dair daha fazla araştırma, Buhârî'nin fıkhi kaidelerinin evrensel bir değer taşıyıp taşımadığını ortaya koyabilir. 5- Eğitim programlarında daha fazla vurgulanması: Buhârî'nin bab başlıkları ve içerdikleri fıkhi kaideler, İslam hukuku öğrencilerine ve ilgili alanlarda eğitim görenlere daha sistematik bir şekilde öğretilmelidir. Bu kaidelerin, İslam hukukunun temel ilkeleriyle olan ilişkisi, daha fazla eğitim programında ve müfredatta ele alınarak genç nesillere aktarılabilir.

Buhârî'nin metodolojisi, sadece İslam dünyasında değil, farklı kültürlerde de benzer hukuki yapılar ve sistemler oluşturulmasına ilham verebilir. Bu öneriler, Buhârî'nin bab başlıklarının sadece bir hadis koleksiyonu değil, aynı zamanda fıkhi düşüncenin ve İslam hukukunun gelişimi üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Sonuç olarak, Sahih Buhârî'nin bab başlıkları, İslam hukukunun temellerinin atılmasında ve hadislerin hukuki bağlamda kullanılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Buhârî hadisleri sadece rivayet etmekle kalmayıp, aynı zamanda bu hadislerin fıkhi sonuçlarını da derinlemesine ele alarak, İslam hukukunun teorik ve pratik yönlerini birleştirmiştir. Bab başlıklarında fıkhi kaideleri belirleyerek, İslam hukukunun temel ilkelerini hadislerle desteklemeyi başarmıştır.

Bu yaklaşım, yalnızca o dönemin hukukî ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda sonraki yüzyıllarda yapılan fıkhi çalışmalar için de bir rehber niteliği taşımaktadır. Buhârî'nin bu metodu, sonraki hadis ve fıkıh alimleri tarafından benimsenmiş ve geliştirilmiş yöntemlerle İslam hukukunun daha sistematik bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Buhârî'nin bab başlıklarındaki fıkhi kaideler hem klasik dönemde hem de günümüz İslam hukuku bağlamında önemli bir referans noktası olmuştur. Bu başlıklar, günümüzde de İslam hukukunun evrensel prensiplerinin anlaşılmasında ve uygulanmasında etkili bir kaynak olarak kullanılabilir. Bununla birlikte, Buhârî'nin bab başlıkları üzerine yapılacak detaylı metodolojik çalışmalar, hadis ve fıkıh ilimlerinin daha derinlemesine incelenmesini sağlayacak ve bu başlıkların günümüz hukuk sistemlerine olan etkisini anlamamıza katkıda bulunacaktır. Ayrıca, Buhârî'nin fıkhi kaideleri üzerine yapılan araştırmalar, İslam hukukunun sadece tarihsel bir olgu olmadığını, modern hukuki meselelerde de geçerliliğini koruyan dinamik bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Özetle, Buhârî'nin bab başlıkları, sadece hadisleri derlemekle kalmayıp, İslam hukukunun kurumsallaşmasında önemli bir işlev üstlenmiş ve bu metinlerin hâlâ geçerli olan bir hukuki miras sunduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Abdurrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, I-XI, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Meclisü'l-İmî, 1403/1983.

Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm: Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Alkan, Ahmet, *Menheciyyetü'l-İntikai inde'l-İmami'l-Buhârî fi'l-Camii's-Sahîh*, Ankara: Fecr Yayınevi, 2021.

Baktır, Mustafa, *İslam Hukukunda Külli Kaideler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Baktır, Mustafa, "Kaide", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2001.

Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih 'ül Buhârî*, Bueyrut: Dar İbn'ül Kesîr, 2022.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, I-XXI, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible, byy., trs.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünen*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrut: Daru İhyâü'l Kütübü'l Arabiyye, trs.

Kandemir, M. Yaşar, (1993). "Câmi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1993.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü 't-Tirmizî*. Nşr. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru-Garbi'l-İslam, 1996.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü 't-Tirmizî*. *Sünenü 't-Tirmizî*, thk. Muhammed Nâsûriddin el-Bânî, Riyad: Mektebetü'l Meârif, 2024.

Tûfî, Necmettin, Şerhu Muhtesari'r-Ravda Fi Usûli'l-Fıkh, Beyrut: Müessesetü'r- Risale, 1987.

Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.